

УДК 665.347.8(477)

Кучеренко О.В.*аспірант кафедри економіки, організації та обліку в агропромисловому комплексі Одеського національного економічного університету*

ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКОВОЇ ОЛІЇ В УКРАЇНІ

У статті проведено оцінку тенденцій виробництва соняшникової олії в Україні на протязі 2000–2013 рр. та січня–квітня 2014 р. Розглянуто частку України у виробництві на ринку країн СНД та світовому ринку виробництва соняшникової олії. Проведене дослідження показало існуючі тенденції збільшення виробництва та експорту соняшникової олії в Україні, зростання обсягів виробництва соняшника та збільшення переробного потенціалу за рахунок розширення діючих потужностей і будівництва нових заводів, збереження незначних обсягів експорту соняшника за рахунок державних важелів впливу на експортерів насіння. Питома вага України у виробництві соняшникової олії на ринку країн СНД збільшується до 25,7%, а на світовому ринку – до 29%. Питома вага України у світовому експорті соняшникової олії перевищує 55%.

Ключові слова: олійножировий комплекс, експортне мито, імпортне мито, асоціація «Укроліапро», нерафінована олія, світовий експорт.

Кучеренко Е.В. ТЕНДЕНЦИИ ПРОИЗВОДСТВА РАСТИТЕЛЬНОГО МАСЛА В УКРАИНЕ

В статье проведена оценка тенденций производства подсолнечного масла в Украине в 2000–2013 гг. и январе-апреле 2014 г. Рассмотрен удельный вес Украины в производстве на рынке стран СНГ и мировом рынке производства подсолнечного масла. Проведенное исследование показало существующие тенденции увеличения производства и экспорта подсолнечного масла в Украине, рост объемов выращивания подсолнечника и увеличение перерабатывающего потенциала за счет расширения действующих мощностей и строительства новых заводов, сохранения незначительных объемов экспорта подсолнечника за счет государственных рычагов влияния на экспортеров семян. Удельный вес Украины в производстве подсолнечного масла на рынке стран СНГ увеличивается до 25,7%, а на мировом рынке – до 29%. Удельный вес Украины в мировом экспорте подсолнечного масла превышает 55%.

Ключевые слова: масложировой комплекс, экспортная пошлина, импортная пошлина, ассоциация «Укрмаслопром», нерафинированное масло, мировой экспорт.

Kucherenko E.V. SUNFLOWER OIL PRODUCTION TENDENCIES IN UKRAINE

In this research we estimate the tendencies of sunflower oil production in Ukraine in 2000–2013 and in January–April 2014. The specific weight of Ukraine in sunflower oil production in the CIS countries market is displayed. The conducted research has shown the growth of production and export of sunflower oil in Ukraine, growth of sunflowers and the increase of reproducing potential due to the expansion of existed capacities and building of new oil extraction plants, the preservation of minimal sunflower seeds export due to state levers of regulation on seeds exporters. The specific weight of Ukraine in sunflower oil production in the CIS countries market amounts to 25, 7%, and in world market – up to 29%. The specific weight of Ukraine in sunflower oil world export exceeds 55%.

Keywords: oil extraction plant, export customs duty, import customs duty, association «Ukroliaprom», crude oil, sunflower oil world export.

Постановка проблеми. Олійножирова промисловість входить до складу харчової промисловості України та займає одне з провідних місць у формуванні внутрішнього ринку продовольства України та в структурі її валютних надходжень, а також є однією з найбільш інвестиційно привабливих галузей української промисловості і відноситься до бюджетотворюючого сектору економіки. Це обумовлено забезпеченням галузі необхідною аграрною сировиною, а також швидкою окупністю інвестицій у розвиток галузі. Саме олійножирова галузь є єдиною серед інших галузей харчової промисловості України, що в останні роки не лише досягла показників діяльності 1990 р. (коли почався розвиток незалежної України), але й перевищила їх.

Продукція олійножирової промисловості не тільки забезпечує потреби споживчого ринку України в таких продуктах, як споживча олія, кулінарні жири, маргарин, майонез, мило, але ще й необхідна для виробництва продукції інших галузей: хлібопекарної, кондитерської, молочної, плодоовочевої, рибної, хімічної, фармацевтичної, комбікормової та громадського харчування. Тому дослідження тенденцій розвитку підприємств цієї галузі, виявлення позитивних або негативних чинників впливу мають в сучасних умовах господарювання важливе значення для науки та практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням функціонування олійножирового комплексу займаються багато дослідників, зокрема, такі вчені, як: М.В. Присяжнюк, П.Т. Саблук,

О.М. Шпичак, Л.В. Бабенко, В.І. Бойко, О.Г. Волощук, В.М. Гаврилюк, О.Г. Дерев'янка, С.П. Капшук, А.А. Побережна та ін.

Олійножирова промисловість разом з іншими галузями української економіки здійснює значний вплив на соціально-економічну ситуацію в країні, забезпечуючи реалізацію національних інтересів. Проте аналіз тенденцій розвитку олійножирового комплексу України та тенденцій виробництва соняшникової олії висвітлено в існуючих дослідженнях недостатньо, тому вирішення цієї проблеми є актуальним і має наукове та практичне значення.

Мета статті. Проаналізувати тенденції виробництва соняшникової олії, провести аналіз діяльності підприємств олійножирової промисловості України, виявити основні проблеми розвитку підприємств галузі та обґрунтувати можливі напрями їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Олійножирова галузь України протягом останніх років демонструє найбільш високі темпи виробництва продукції в порівнянні з іншими галузями харчової промисловості. Збільшення обсягів виробництва продукції олійножирової галузі передусім пов'язано з підвищеним попитом на рослину олію як на внутрішньому, так і на світовому ринках.

Олійножировий комплекс України є бюджетотворюючим сектором економіки, який займає провідне місце у формуванні внутрішнього ринку продовольства та забезпечує значні валютні надходження до країни.

Найбільші олійножирові підприємства України входять до складу асоціації «Укроліяпром». Підприємства асоціації «Укроліяпром» здійснюють понад 90% вітчизняного виробництва рослинних олій, понад 80% виробництва маргаринової продукції та близько 40% виробництва майонезу [1].

Також до цієї асоціації входять Український науково-дослідний інститут олій та жирів, Національний університет біоресурсів і природокористування України, українське представництво голландського холдингу NofaGroup B.V. (м. Роттердам), яке займає в Голландії лідерські позиції щодо надання лабораторних та сюрвейерських послуг (компанія «Доктор Бушмеер»), інформаційно-аналітичні агенції «АПК-Інформ», «Експерт Агро», консалтингова агенція «УкрАгроКонсалт» та декілька малих підприємств, діяльність яких пов'язана з виробництвом олійножирової продукції [1].

Створення та функціонування асоціації «Укроліяпром», як підтвердила практика, дозволило не лише зберегти олійножирову галузь як єдине ціле, але й сприяло збереженню та розвитку галузевої нормативно-технічної і технологічної документації, створенню єдиного інформаційно-аналітичного простору, підвищенню рівня наукового та технологічного забезпечення діяльності підприємств галузі [1].

За період існування асоціації «Укроліяпром» в складних економічних умовах перехідного періоду формування ринкової економіки виконавча дирекція при співпраці з підприємствами – учасниками асоціації спромоглися досягти вирішення ряду важливих питань у законодавчій сфері, у сфері митно-тарифного та технічного регулювання, що забезпечило стабільну роботу підприємств галузі та підвищило якість продукції.

Створення асоціації «Укроліяпром» дозволило її учасникам координувати свою діяльність і спільно вирішувати організаційні, економічні, технічні та інші питання, захистити спільні інтереси підприємств олійножирової галузі з економічних питань, питань зовнішньоекономічної діяльності, митно-тарифного та технічного регулювання в законодавчих органах та органах державного управління, інших організаціях [1].

До 1999 р. олійножирові галузь перебувала в занепаді: 90% соняшнику вивозилося за кордон, у результаті чого вітчизняні підприємства простоювали без сировини; сільгоспвиробники отримували мінімальний прибуток від вирощування соняшнику; в Україну імпортувалася соняшникова олія за світовими цінами.

Завдяки введенню в 1999 р. вивізного (експортного) мита на насіння соняшнику його експорт зменшився, що надало можливість створити сировинну базу для підприємств галузі та дозволило олійножировій галузі України швидко приборкати наслідки кризи 1997–1998 рр. Захисту сировинного ринку

сприяла також дія інституту індикативних цін при експорті сировини. В результаті в олійножирову галузь почали вкладатися значні інвестиції, у тому числі іноземні. Потужності з переробки соняшнику почали динамічно зростати, а на олійножировому ринку відбулося практично повне імпортозаміщення продукцією вітчизняного виробництва [2].

Розглядаючи діяльність олійножирової галузі України після вступу до СОТ, треба зазначити, що ключовим моментом для галузі в цей період було збереження експортного мита на насіння соняшнику. В ході перемовин щодо вступу в СОТ була досягнута домовленість поступового його зниження до 10% щорічно на один відсотковий пункт, а з початку 2010 р. в Україні було впроваджена ставка мита в розмірі 10%. Проте це суттєво не вплинуло на олійножировий ринок України, оскільки, враховуючи його експортну спрямованість, на нього впливають переважно не внутрішні, а світові чинники та тенденції, зокрема, зміни світових цін на рослинні олії. Тому українська олійножирові галузь, яка зміцніла за останні роки, виявилася майже незалежною від впливу членства в СОТ на відміну від інших галузей економіки [2].

Олійножирові галузь в теперішній час є інвестиційно привабливою, в її розвиток залучені значні інвестиції як вітчизняних, так і закордонних інвесторів, які спрямовуються переважно в реконструкцію діючих і будівництво нових підприємств галузі. Потужності з переробки олійної сировини в Україні збільшилися з 2,4 млн. т у 1998 р. до 14 млн. т у 2013 р., або в 5,3 рази, а питома вага використання потужностей за цей період збільшилась з 30% до 85% (рис. 1, табл. 1).

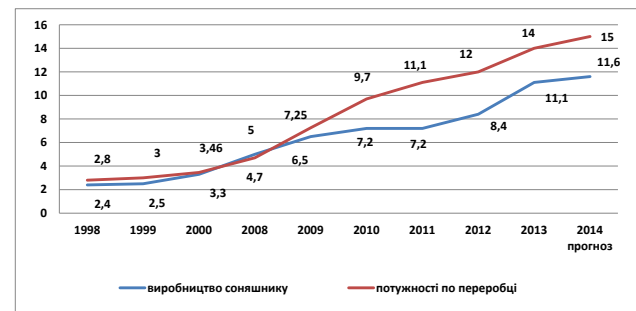

Рис. 1. Динаміка виробництва соняшнику та виробничих потужностей з переробки олійних культур в Україні у 1998–2014 рр., млн. т [1; 3]

У 2015 р. очікується збільшення переробного потенціалу олійних культур до 15 млн. т за рік. Крім того, зростають обсяги виробництва й споживання не тільки основних продуктів переробки (масла, шроту), але й супутніх – лецитину, фосфатидного концентрату тощо. Збільшується виробництво продукції з

Таблиця 1

Аналіз динаміки виробництва соняшнику та виробничих потужностей з переробки олійних культур в Україні в 1998–2014 рр., млн. т

Показники	Роки									
	1998	1999	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 (прогноз)
1. Виробництво соняшнику	2,4	2,5	3,3	5	6,5	7,2	7,2	8,4	11,1	11,6
- у % до попереднього року	x	104,2	132,0	151,5	130,0	110,7	100	116,7	132,1	104,5
2. Потужності з переробки	2,8	3	3,46	4,7	7,25	9,7	11,1	12	14	15
- у % до попереднього року	x	107,1	115,3	135,8	154,3	133,8	114,4	108,1	116,6	107,1

Розроблено автором на основі: [1; 3]

високою доданою вартістю (рафінована, дезодорована олія, маргарин і спецжири, майонез тощо).

Необхідно особливо підкреслити, що за 15 останніх років збудовано 27 нових заводів і модернізовано майже всі підприємства галузі, що надало змогу створити більше 50 тис. нових робочих місць [1].

Оцінюючи тенденції виробництва соняшникової нерафінованої олії в Україні на протязі 2005–2014 рр., можна констатувати значне збільшення обсягів виробництва за цей період (табл. 2).

Виробництво соняшникової нерафінованої олії у 2013 р. по відношенню до 2005 р. зросло в 2,37 рази. Протягом всього періоду найбільші обсяги виробництва спостерігаються у 2012 р. – 3798,7 тис. т (рис. 2).

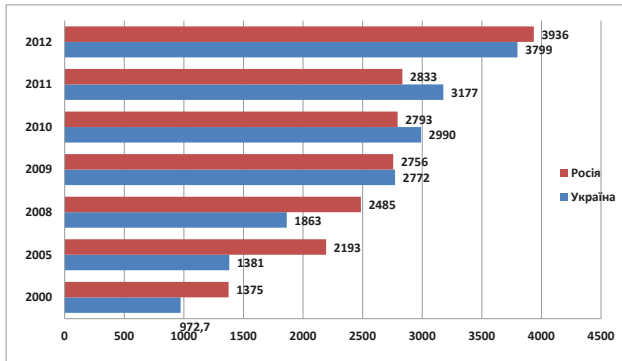

Рис. 2. Тенденції виробництва соняшникової нерафінованої олії в Україні у 2005–2013 роках, тис. т [1; 3]

Якщо співставити результати виробництва соняшникової нерафінованої олії у 2012 р. до результатів 2005 р., то можна відзначити їх зростання у 2,75 рази. В 2013 р. в порівнянні з 2012 р. випуск соняшникової олії зменшився на 10,1%, або на 367,307 тис. т і склав 3 269,395 тис. т. Кризова ситуація в країні вплинула і на виробництво олії, але слід відмітити, що результати 2013 р. (3269 тис. т) все ж таки перевищують результати виробництва у 2011 р. (3177,2 тис. т).

За перші чотири місяці 2014 р., за даними Державної служби статистики України, у січні-квітні 2014 р. в порівнянні із січнем-квітнем 2013 р. випуск соняшникової олії збільшився на 22,2%, або на 270,502 тис. т і склав 1488,977 тис. т [3].

Виробництво за місяцями у 2014 р. здійснювалось нерівномірно. Так, у квітні 2014 р. олійноекстракційні заводи скоротили виробництво соняшникової нерафінованої олії до 381,878 тис. т, тобто у порівнянні з березнем – на 5,7%, або на 23,171 тис. т. Виробництво соняшникової рафінованої олії у квітні 2014 р. збільшилося до 63,750 тис. т, тобто на 3,7%, або на 2,270 тис. т. у порівнянні з березнем. У порівнянні із квітнем 2013 р. виробництво соняшникової олії у квітні 2014 р. збільшилося на 55,6%, або на 136,455 тис. т. Як повідомила асоціація «Укроліяпром», у березні 2014 р. олійноекстракційні заводи збільшили виробництво соняшникової нерафінованої олії до 405,049 тис. т, тобто на 19,4%, або на 65,790 тис. т у порівнянні з лютим 2014 р. [1]. Таким чином, незважаючи на значні коливання за місяцями, виробництво нерафінованої олії за січень-квітень 2014 р. збільшилося на 22,2%. Загалом за попередніми даними, за вересень-травень 2014/15 маркетингового року (МР) було вироблено 3,279 млн. т соняшникової олії [1].

Але в 2015 р. поки спостерігається тенденція зменшення виробництва: за попередніми даними, в січні-квітні 2015 р. в порівнянні з січнем-квітнем 2014 р. випуск соняшникової олії зменшився на 13,9%, або на 207,841 тис. т і склав 1287,418 тис. т [1].

Слід зазначити, що виробництво нерафінованої олії займає найбільшу питому вагу у загальному виробництві рослинних олій. Щорічні обсяги виробництва рафінованої олії в Україні складають до 600 тис. т, або 15% від загальних обсягів виробництва соняшникової нерафінованої олії. Обсяги експорту соняшникової рафінованої олії щорічно знаходяться у межах 200 тис. т, що складає майже 30% від обсягів її виробництва. Найбільшим попитом на світовому ринку користується соняшникова нерафінована олія, що поки обмежує можливість значного

Таблиця 2

Аналіз тенденцій виробництва соняшникової нерафінованої олії в Україні у 2005–2014 рр., тис. т

Олія соняшникова нерафінована	Роки							Січень-квітень 2014
	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Загалом по Україні	1381,0	1863,0	2771,8	2990,3	3177,2	3798,7	3269	1489
Темпи росту, %	x	134,9	148,8	107,9	106,3	119,6	86,1	122,2

Розроблено автором на основі: [1; 3]

Таблиця 3

Тенденції у виробництві нерафінованої соняшникової олії країнами СНД, тис. т

Країни	Роки						
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Україна	972,7	1381	1863	2772	2990	3177	3799
Азербайджан	10,9	64,1	77,9	70,9	99,7	80,0	99,8
Білорусь	16,9	42,2	82,4	139	161	142	189
Казахстан	55,2	167	189	204	223	235	289
Киргизстан	8,7	15,4	18,4	20,7	18,1	15,1	14,0
Молдова	22,5	83,2	78,7	78,0	64,7	57,8	93,4
Росія	1375	2193	2485	2756	2793	2833	3936
Таджикистан	23,1	23,0	17,3	13,1	14,1	15,1	19,3
Узбекистан	246	253	285	223	236	227	Н/д
Всього по СНД	2731	4224	5101	6302	6605	6855	8474

Розроблено автором на основі: [4]

зростання в Україні виробництва соняшникової рафінованої олії.

За ствердженням керівників асоціації «Укроліапром», скасування (зниження) імпорتنних мит Європейським Союзом буде сприяти розширенню торговельно-економічних відносин між Україною та європейськими країнами, а також дозволить змінити структуру експорту продукції олійножирового комплексу України та збільшити експорт продукції з високою доданою вартістю, а саме рафінованої фасованої олії, маргаринової продукції та жирів спеціального призначення. Крім того, зростає інтерес до виробництва й споживання не тільки основних продуктів переробки (олії, шроту), але й супутніх (лецитину, фосфатидного концентрату тощо) [1].

Таким чином, можна стверджувати, що у найближчий час буде збільшуватися виробництво продукції з високою доданою вартістю (рафінована, фасована, дезодорована олія, маргарин і спецжири, майонез тощо).

Аналізуючи місце України у виробництві нерафінованої соняшникової олії серед виробників країн СНД, можна зробити висновок, що Україна є одним із найбільших виробників серед цих країн і на протязі 2000–2008 рр. у виробництві поступалася лише Росії, а впродовж 2009–2011 рр. випереджала Російську Федерацію за виробництвом нерафінованої соняшникової олії. Але за результатами виробництва 2012 р. Росія знов продемонструвала збільшення обсягів виробництва до 3936 тис. т олії та випередила Україну на 137 тис. т (табл. 3).

Протягом 2000–2012 рр. як в Україні, так і в Росії мала місце тенденція значного збільшення виробництва нерафінованої соняшникової олії. В Україні збільшення виробництва олії в 2012 р. відносно до 2000 р. становило 3,9 рази, а в Росії випуск олії збільшився в 2,86 рази (рис. 3).

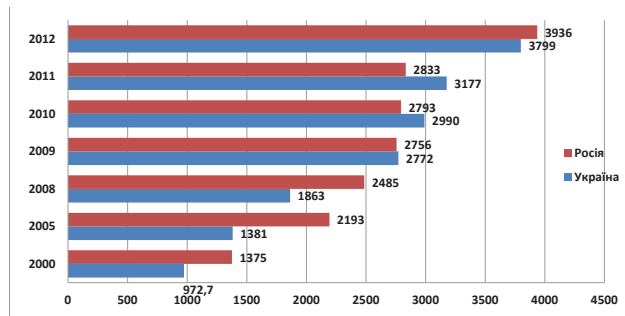

Рис. 3. Динаміка виробництва нерафінованої соняшникової олії в Росії та в Україні у 2000–2012 рр., тис. т [4]

Також як в Росії, так і в Україні в цей період значно збільшувалось вирощування соняшнику (табл., рис. 4) [4].

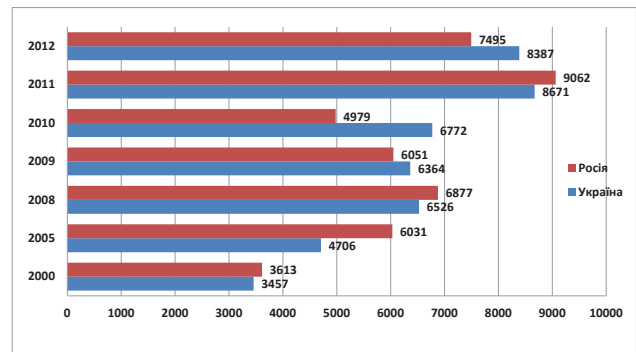

Рис. 4. Динаміка вирощування соняшнику в Росії та в Україні у 2000–2012 рр., тис. т [1; 3; 4]

Протягом 2000–2012 рр. відбувалось значне збільшення вирощування соняшнику у всіх країнах СНД – з 7493 тис. т у 2000 р. до 18647 тис. т. у 2011 р. У 2012 р. здійснилось зниження обсягів вирощування до 16656 тис. т. Таким чином, найкращі показники щодо вирощування соняшнику в країнах СНД були в 2011 р. [4].

В Росії в 2011 р. було вирощено соняшнику 9062 тис. т, що більше ніж в 2000 р. в 2,5 рази. В Україні в 2011 р. виробництво соняшнику також збільшилося в 2,5 рази та склало 8671 тис. т. На протязі 2000–2008 рр., а також за результатами 2011 р. Росія випереджала Україну з вирощування соняшнику, а на протязі 2009–2010 рр. та в 2012 р. Україна випередила Росію та посіла перше місце за цим показником.

За прогнозами експертів компанії «УкрАгроКонсалт», посівні площі під соняшником в Україні збільшаться у 2015 р. до 5,6 млн. га [5]. Згідно з оцінками інформаційної агенції «АПК-Інформ», в 2015/16 МР обсяг виробництва соняшникової олії в Україні складе 4,5 млн. т, що на 5% більше, ніж очікується в сезоні 2014/15 МР [6].

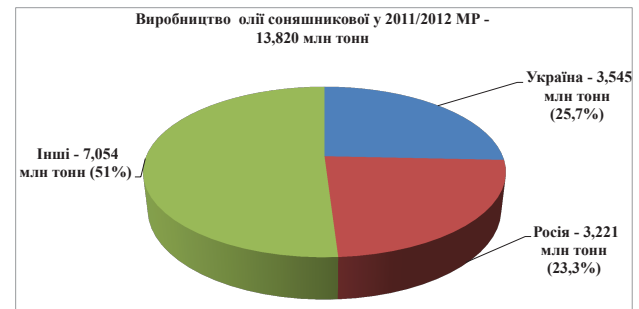

Рис. 5. Питома вага України в світовому виробництві соняшникової олії в 2011/12 МР [1; 3]

Таблиця 4

Тенденції вирощування соняшнику країнами СНД, тис. т

Країни	Роки						
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Україна	3457	4706	6526	6364	6772	8671	8387
Азербайджан	4	16	17	14	16	20	20
Казахстан	105	267	186	368	329	409	400
Киргизстан	40	69	53	58	49	46	46
Молдова	269	331	372	284	382	427	296
Росія	3613	6031	6877	6051	4979	9062	7495
Всього по СНД	7493	11430	14043	13151	12539	18647	16656

Розроблено автором на основі: [1; 3; 4]

Оцінюючи питому вагу України у світовому виробництві нерафінованої олії, можна стверджувати, що за результатами діяльності у 2010/11 МР та у 2011/12 МР Україна посідала перше місце серед світових виробників нерафінованої олії (рис. 5) [1]. Треба зазначити, що кількісні показники щодо випуску нерафінованої олії по роках, які наводить Державна служба статистики України, не співпадають з показниками за періодами маркетингових років (сезонів), які надає асоціація «Укроліяпром» [1; 3].

Питома вага підприємств олійножирової галузі України у світовому виробництві соняшникової олії у 2011/12 МР склала більше 25%, або 3,545 млн. т [1]. Слід зазначити, що основна питома вага у експорті олії належить нерафінованій соняшниковій олії.

За прогнозом експертів USDA, частка України у світовому виробництві соняшникової олії в 2013/14 МР повинна була скласти 29,38%. Тобто можемо констатувати тенденцію до значного збільшення виробництва соняшникової олії в Україні впродовж останніх років [1; 3].

Україна також є безумовним лідером серед експортерів соняшникової олії, здійснюючі більше 50% світового експорту (при внутрішньому споживанні 400–450 тис. т експорт в останні роки становить більше 3,0 млн. тонн олії). Таким чином, соняшник стає найбільш вигідною агрокультурою в Україні, рентабельність якої за останні роки складає у середньому 60%.

У 2011/12 МР Україна стала головним експортером соняшникової олії в світі, і в структурі світового експорту її частка перевищила 55%, або 2,7 млн. т. В 2012/13 МР Україна експортувала 3,47 млн. т соняшникової олії. За даними експертів компанії «УкрАгроКонсалт», з 1 вересня 2013 р. по 23 червня 2014 р. Україна експортувала 3,4 млн. т соняшникової олії, тобто на 5% більше, ніж за весь 2012/13 МР. За прогнозом, експорт у 2013/14 МР досягне 4,1 млн. т – це 57,7% у структурі світового експорту соняшникової олії (рис. 6) [7].

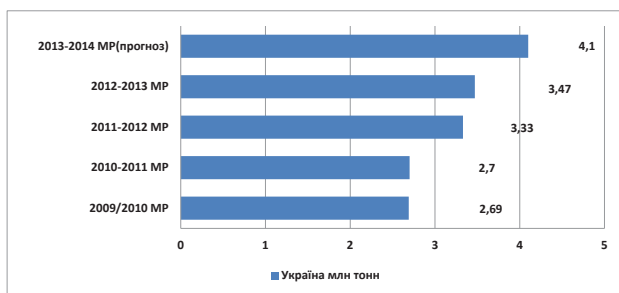

Рис. 6. Динаміка експорту рослинної олії з України, млн. т [7]

Оцінюючи динаміку експорту рослинних олій з України, треба відмітити його значне зростання. Так, збільшення експорту у 2012/13 МР порівняно з 2009/10 МР склало 30%. За вересень-травень 2014/15 МР на зовнішні ринки було поставлено 3,01 млн. т [8].

Згідно з даними митної статистики, у червні 2015 р. Україна експортувала 348,4 тис. т соняшникової олії, що на 31% перевищує показник за травень 2015 р., але на 8% нижче показника за червень 2014 р. За вересень-червень 2014/15 МР Україна поставила на зовнішні ринки 3,4 млн. т соняшникової олії, що на 4% поступається показнику за аналогічні 10 місяців 2013/14 МР [8].

Таким чином, можна констатувати, що експорт соняшникової олії з України в цілому має значну тенденцію до збільшення, але в 2015 р. експорт відносно показників 2014 р. знижується.

Україна здійснює поставки олії до 90 країн світу. На світових ринках основними споживачами її стали країни Близького Сходу, ЄС, СНД, Африки, а також Китай та Індія. Так, найбільший обсяг української соняшникової олії в червні 2015 р. імпортувала Індія (104 тис. т, або 30% від загального обсягу експорту); Іран – 43,5 тис. т (12%); Китай – 38,8 тис. т (11%) [8].

Слід зазначити, що асоціація «Укроліяпром» активно відстоює інтереси національних виробників олійножирової галузі. Як зазначають в асоціації, основною проблемою було і залишається збереження економічних взаємин, які склалися на внутрішньому ринку між сільгоспвиробниками олійної сировини, виробниками олії та кінцевими споживачами. Баланс інтересів у цьому трикутнику можна забезпечити, тільки захистивши сировинний ринок за рахунок збереження дії вивізного (експортного) мита на насіння соняшнику [1].

Проте здійснюються спроби скасувати вивізне (експортне) мито на насіння соняшнику. Так, у Верховній Раді України 13.05.14 р. був зареєстрований проект закону України № 4858 «Про ставки вивізного (експортного) мита на олію соняшникову (неочищену)» (автори – народні депутати України О.Б. Мирний та І.М. Мірошниченко), яким пропонувалось встановити з 01.01.15 р. вивізне (експортне) мито у розмірі 3% від митної вартості товару на олію соняшникову нерафіновану.

На початку 2015 р. це питання знову загострилося: у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект № 1837 від 26.01.15 р. про внесення змін до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» (автор – народний депутат України А.А. Вадатурський), яким передбачається скасування вивізного (експортного) мита на насіння соняшнику [9].

Асоціація «Укроліяпром» категорично виступає проти цього, наголошуючи, що в той час як Європейський Союз створює сприятливі умови для експорту українських товарів, зокрема, олії соняшникової, та знімає ввізні мита при їх ввезенні на територію цих країн, в Україні несподівано пропонується обмежити експорт соняшникової нерафінованої олії шляхом запровадження експортного мита [9]. Такі дії, за думкою керівництва асоціації, призведуть до втрати Україною зовнішніх ринків збуту та її лідерських позицій на ньому. Українську нішу на зовнішньому ринку олії соняшникової займе основний конкурент – Російська Федерація, яка поставляє щорічно 1,5–2,0 млн. т соняшникової олії на експорт. Крім того, автори зазначених законопроектів не враховують, що однією з умов ЄС до Угоди про асоціацію є незапровадження Україною нових обмежень експорту товарів [9].

Безумовно, скасування вивізного (експортного) мита на насіння соняшнику і масовий експорт сировинної бази підприємств галузі не тільки не дасть додаткових надходжень до бюджетів усіх рівнів, як стверджують автори законопроектів, а, навпаки, призведе до зупинки значної частини підприємств олійножирової галузі України, особливо підприємств малої та середньої потужностей, розташованих у невеликих районних містах та селищах через скорочення виробництва та експорту олії, внаслідок чого будуть втрачені робочі місця та значно скоротяться надходження до державного бюджету.

Генеральний директор асоціації «Укроліяпром» С. Капшук наголошує, що «Укроліяпром» негативно оцінює ініціативу щодо скасування експортного мита на насіння соняшнику, оскільки саме мито і є головним стрижнем розвитку галузі: «Якщо до цього Україна вирощувала 2-2,5 млн. т соняшнику і виробляла 1 млн. т олії на рік, то сьогодні ми вирощуємо 11 млн. т, а виробничі потужності з переробки всіх олійних культур зросли до 15 млн. т. В Україні прогнозований урожай олійних культур становить майже 16 млн. т, з них більше 10 млн. т соняшнику, 3,8 – сої, 2,2 – ріпаку, так що маємо всі можливості для їх переробки та отримання близько 5 млн. т рослинної олії» [10].

На думку С. Капшука, скасування Україною експортного мита на насіння соняшнику створить переваги для основного конкурента на ринку соняшникової олії – Росії, яка застосовує експортні мита на всі види олійних культур. Це дозволить Російській Федерації завантажити власні потужності за рахунок українського соняшнику, нарощувати виробництво соняшникової олії і поступово витіснити українську олію з традиційних ринків збуту. Також зацікавлені у скасуванні мита Туреччина та інші країни Європейського Союзу, які закупають українську соняшкову олію: навіть закуповувати олію, коли можна завезти для переробки соняшник, завантаживши свої підприємства [10].

Висновки. Проведене дослідження демонструє, що олійножирова галузь України є однією з провідних переробних галузей вітчизняної економіки, яка навіть в умовах світової фінансової нестабільності та економічної кризи демонструє значне зростання виробництва та експорту продукції.

Аналіз виробництва соняшникової олії в Україні на протязі 2000–2013 рр. та протягом січня–квітня 2014 р. дозволяє зробити наступні висновки:

- найбільші олійножирові підприємства України входять до складу асоціації «Укроліяпром». Підприємствами асоціації охоплено понад 90% вітчизняного виробництва рослинних олій, понад 80% виробництва маргаринової продукції та близько 40% виробництва майонезу;

- створення асоціації «Укроліяпром» дозволило зберегти виробничі фонди та спеціалістів олійножирової галузі, сприяло формуванню та розвитку галузевої нормативно-технічної та технологічної документації, створенню єдиного інформаційно-аналітичного простору;

- олійножирова галузь України є інвестиційно привабливою, і в її розвиток спрямовуються значні інвестиції як вітчизняних, так і зарубіжних інвесторів;

- виробничі потужності з переробки олійної сировини в Україні збільшилися з 2,4 млн. т у 1998 р. до 14 млн. т у 2013 р., або в 5,3 рази, а використання цих потужностей за цей період збільшилось з 30% до 85%;

- за 15 останніх років було збудовано 27 нових заводів та модернізовані майже всі підприємства галузі, що надало змогу створити більше 50 тис. нових робочих місць;

- в Україні збільшується виробництво продукції з високою доданою вартістю (рафінована, дезодорована олія, маргарин і спецжири, майонез тощо);

- виробництво соняшникової нерафінованої олії у 2013 р. по відношенню до 2005 р. зросло в 2,37 рази – з 1381 тис. т до рівня 3269 тис. т. Протягом цього періоду найбільші обсяги виробництва

були у 2012 р. – 3798,7 тис. т. Виробництво нерафінованої олії за січень–квітень 2014 р. збільшилося на 22,2% у порівнянні з січнем–квітнем 2013 р. та склало 1489 тис. т;

- щорічні обсяги виробництва рафінованої олії в Україні складають до 600 тис. т, або 15% від загальних обсягів виробництва соняшникової нерафінованої олії. Обсяги експорту соняшникової рафінованої олії щорічно знаходяться у межах 200 тис. т, що складає 30% від обсягів її виробництва;

- найбільшим попитом на світовому ринку користується соняшникові нерафінована олія, що поки обмежує можливість значного зростання виробництва соняшникової рафінованої олії в Україні;

- серед країн СНД Україна є лідером у виробництві нерафінованої соняшникової олії, конкуруючи тільки з Росією;

- питома вага України у світовому виробництві нерафінованої олії складає більше 25% від загального обсягу виробництва;

- Україна є лідером серед експортерів соняшникової олії, займаючи більше 50% світового експорту. У той же час за вересень–червень 2014/15 МР Україна поставила на зовнішні ринки 3,4 млн. т соняшникової олії, що на 4% поступається показнику за аналогічні 10 місяців 2013/14 МР ;

- ефективний розвиток підприємств олійножирового комплексу України значною мірою буде залежати від технічного переозброєння та застосування сучасних технологій переробки олійних культур, а також від реалізації науково обґрунтованих стратегій розвитку цих підприємств, що базуються на партнерстві з виробниками сировини та збереження захисної дії вивізного (експортного) мита на насіння соняшнику.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт асоціації «Укроліяпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukroilprom.org.ua/>.
2. Листопад В. Масложировая отрасль Украины: четыре года независимости от ВТО / В. Листопад // Тези доп. на XII Міжн. конф. «Масложировая индустрия – 2012» (Санкт-Петербург, 24–25 жовтня 2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sambros.ru/index.php/publikacii/maslozhirovaya-otrasl-ukrainy-chetyre-goda-nezavisimosti-ot-vto.html>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Україна та країни СНД, 2012: Статист. збірник / Державна служба статистики України; відповід. за випуск О.А. Вишнеvsька. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 92 с.
5. Прогноз урожаю олійних культур на 2015/16 МР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukroilprom.org.ua/?q=node/95>.
6. В Украине с начала МГ произведено 3,28 млн. тонн подсолнечного масла – Минэкономразвития [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apk-inform.com/ru/news/1047689#.Va3cbaTtmko>.
7. Офіційний сайт Інформаційно-аналітичного агентства «Союз-Інформ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.souz-inform.com.ua>.
8. В 2015/16 МГ Украина сохранил первое место в мире по производству и экспорту подсолнечного масла [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.apk-inform.com/ru/conferences/ugc2015_kiev/news/1048590#.Va3a26Ttmk.
9. Снижение либо полная отмена импортных квот ЕС позволит изменить структуру экспорта украинской масложировой продукции // Інформ.-аналіт. агентство «АПК-Інформ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.apk-inform.com/ru/press_conf/May5/news/1029994#.U67uFpR_uGM.
10. Отмена экспортной пошлины на подсолнечник погубит масложировую отрасль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukroilprom.org.ua/?q=node/88>.